

MEVLEVÎ KAYNAKLARINDA EĞİTİM, ORDU, ADLÎ TEŞKİLAT VE İKTİSADÎ DURUM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Samet CENGİZ*

Özet

Türk ve İslâm tarihinin en önemli figürleri arasında yer alan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî yaşadığı dönemden bugüne kadar uzanan süreçte her zaman gündem olmuş, ilgi çekmiş ve fikirleri ile insanları etkilemiş bir şahsiyettir. Onun yaşadığı dönemde ortaya koymuş olduğu faaliyetleri ve kaleme aldığı eserleri yüzlerce yıl boyunca insanların dikkat ve merak duygularını etkilemiş, onun fikirlerinden hareketle birçok çalışma ortaya konulmuş ve kendisi ile alakalı birçok değerlendirme yapılmıştır.

Yaşadığı döneme dini, tasavvufi, ilmi açıdan damga vuran Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Kur'an ve sünneti ön planda tutarak devrinin yaşayan en önemli insanlarından biri olmuştur. Döneme o kadar etki yapmıştır ki asırlar boyunca konuşulmuş ve günümüz dünyasında bile yaşantısı ve eserleriyle halen konuşulmakta olup üzerine çalışmalar yapılmıştır. Daha çok dini açıdan eserler kaleme almış ve bu eserlerinde çok anlamlı ve ders verici nitelikte çalışmalar ortaya koymuş olan Mevlânâ ile ilgili günümüzde birçok çalışma yapılmış olup çalışmanın ana temasını dini bilgilerin yanı sıra eğitim, ordu, adli teşkilat ve iktisadi durum ile ilgili bilgiler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mevlânâ, Eğitim, Ordu, Adli Teşkilat, İktisadi Durum.*

Abstract

Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, one of the most important figures in Turkish and Islamic history, has always been on the agenda, attracted attention and influenced people with his ideas, from the time he lived until today. His activities and works that he wrote during his lifetime have affected people's attention and curiosity for

* Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.
samet2323cngz@gmail.com.

Mevlevî Kaynaklarında Eğitim, Ordu, Adli Teşkilat ve İktisadî Durum Üzerine

hundreds of years, many studies have been put forward based on his ideas and many evaluations have been made about him.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumi, who left his mark on the religious, mystical and scientific aspects of the period in which he lived, was one of the most important living people of his era by keeping the Qur'an and Sunnah in the foreground. It had such an impact on the period that it has been talked about for centuries, and even in today's world, it is still talked about with his life and works, and studies have been done on it. Many studies have been done on Mevlânâ today, who wrote mostly religious works and produced very meaningful and instructive studies in these works, and the main theme of the study is information about education, army, judicial organization and economic situation, as well as religious information.

Key Words: *Mevlânâ, Education, Army, Judicial Organization, Economical Situation.*

Giriş

Türk ve İslâm tarihinin en önemli figürleri arasında yer alan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî yaşadığı dönemden bugüne kadar ki süreçte her zaman gündem olmuş, ilgi çekmiş ve fikirleriyle insanları etkilemiş bir şahsiyettir. Onun yaşadığı dönemde ortaya koymuş olduğu faaliyetleri ve kaleme aldığı eserleri yüzlerce yıl boyunca insanların dikkat ve merak duygularını etkilemiş, onun fikirlerinden hareketle birçok çalışma ortaya konulmuş ve kendisiyle alakalı birçok değerlendirme yapılmıştır.¹

Yaşadığı döneme dini, tasavvufî, ilmi açıdan damga vuran Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Kur'an ve sünneti ön planda tutarak devrinin yaşayan en önemli insanlarından biri olmuştur. Döneme o kadar etki etmiştir ki asırlar boyunca konuşulmuştur. Günümüz dünyasında bile yaşantısı ve eserleriyle halen konuşulmakta olup üzerine çalışmalar yapılmıştır. Daha çok dini açıdan eserler kaleme almış ve bu eserlerinde çok anlamlı, ders verici nitelikte çalışmalar ortaya koymuş olan Mevlânâ ile ilgili günümüz de birçok çalışma yapılmış olup çalışmanın ana temasını dini bilgilerin yanı sıra eğitim, ordu ve adli teşkilatla ilgili bilgiler oluşturmaktadır.²

¹ Samet Cengiz, *Mevlevî Kaynaklarında Türk Algısı*, ADYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman, 2018, s. 1.

² Cengiz, *Mevlevî Kaynaklarında Türk Algısı*, s. 63.

Mevlevî kaynaklarında dönemin eğitim sistemi ile ilgili olarak eğitim anlayışı, medrese eğitimi, verilen dersler, ders araç-gereçleriyle ilgili bilgi; ordu teşkilatı ile ilgili olarak o dönemde hangi silahların kullanıldığı, savaşa kimlerin katılıp katılmayacağı, savaş düzenine dair bilgi; adli görevliler, suçların cezaları; iktisadi duruma dair de tarım, ticaret, vergi, parayla ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.

Eğitim

Eğitim sözlükte okuduğunu anlamak, bir metni öğrenip tekrarlamak ve ders kökünden gelen medrese eğitimin verildiği yeri. Anadolu’da bir yer ele geçirildiği zaman orada cami, medrese, zâviye inşa edilirdi.³ Medreselerde devlet memurları, elçiler, hakimler gibi önemli kişiler yetişirdi. Medresenin etrafında hamam, imaret, kütüphaneler bulunmakta olup medreseler vakıf olarak da tesis edilmiş, öğretim parasız olup tüm ihtiyaçlar vakıf gelirlerinden karşılanmıştır. Medreselerin yanında sıbyan mektepleri okuma yazma öğretmek için yapılmıştır. Mevlânâ’nın eğitim anlayışı üç şekildeydi: Öğrencilere müderrisler tarafından ders vermek, müritleri zikir halkaları kurarak manevi olarak geliştirmek ve camide halka vaaz vermek.⁴ Medresede dersi tekrar eden ve öğretmenin yardımcısı⁵ konumunda olan muîd de vardı.⁶ Daha önce yemek yenilen yer olarak bilinen hânkâh,⁷ sonraları dervişlerin toplanıp zikir ve ibadet ettikleri yer olan tekke ve dergâh olarak kullanılmıştır.⁸

Mevlânâ, ihtiyaç kavramını eğitim bağlamına yerleştirmiştir. Ona göre eğitim şarttır çünkü insanlar ham becerilerle doğarlar ve bu becerileri geliştirmek için koçluğa ihtiyaç duyarlar. Mevlânâ, bitkinin yağmur ihtiyacını insanın eğitim ihtiyacıyla karşılaştırarak eğitimin alınmasının

³ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003, s. 323.

⁴ Elif Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 127.

⁵ Sâmî es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, XXXI, Ankara, 2020, s. 86.

⁶ Ahmed Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 766.

⁷ Süleyman Uludağ, “Hankah”, *DİA*, XVI, İstanbul, 1997, s. 42.

⁸ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 751.

gerekliliğinden bahsetmiştir. Mevlânâ, “*Öğretmeni güneşle özdeşleştirir. Güneş karanlık dünyayı aydınlattığı gibi, eğitimci de karanlık kalpleri aydınlatır. Bir insan ne kadar yetenek ve niteliklere sahip olursa olsun, her zaman bir akıl hocasının eksikliğini hisseder*” demiştir.⁹

Mevlânâ ilim sayesinde kapalı kapıların açılacağını bilinmeyenlerin şu sözlerle anlaşılacağını söylemektedir: “*Dünyada, nerde kapalı bir kapı varsa anahtarı sensin; aşk senin talebendir, kapı açmayı sen öğrettin ona*”.¹⁰ Mevlânâ ilim öğrenme yolu söz demekte ve okulda ilk alfabe öğretildiğinden bahsetmektedir.¹¹ Medreselerde okutulan dersleri anlamak içinse tekrar edilmesi gerektiği belirtilerek bu konu şu sözlerle ifade edilmiştir: “*Medresemiz aşktır, müderrisimiz ululuk ısıdır; bizse bilgi elde etmeye uğraşan talebeyiz, dersimizi tekrarlar dururuz*”.¹²

Mevlânâ mektebe giden çocukların mektep yerine oyunla meşgul olduklarını,¹³ işin karşılığını görmedikleri için mektebe kıvranarak gittiklerini,¹⁴ anne ve babanın okula çocuklarını teşvik etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵ “*Kimin talebesisin ki dünyaya usta gelmişsin; şu araçsız sanatı kimin elinden gördün, öğrendin*”¹⁶ diyerek dersin işini bilen hocalar tarafından alınması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenin çocukları dövebilecekleri,¹⁷ tokat atabilecekleri,¹⁸ sopayla vurabilecekleri¹⁹ şu sözlerle açıklanmaktadır: “*İlacın acılığıyla hocanın, ustanın silesi hoştur*”.²⁰

⁹ Şuayip Özdemir, “Mevlana’nın Eğitimci Kişiliği”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1, 2011, s. 4-5.

¹⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *Dîvân-ı Kebîr*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, IV, s. 91.

¹¹ Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 130.

¹² *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 162.

¹³ Mevlânâ, *Mesnevi*, (çev. Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 353.

¹⁴ *Mesnevi*, s. 450.

¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *Mecâlis-i Seba*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 106.

¹⁶ *Dîvân-ı Kebîr*, VII, s. 58.

¹⁷ *Mesnevi*, s. 693.

¹⁸ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 246.

¹⁹ *Dîvân-ı Kebîr*, V, s. 30.

²⁰ *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 314.

Kaynaklardaki şu bilgi oldukça ilgi çekicidir: “Öğretmen çocuğu dövse çocuk ölse, öğretmene bir şey yoktur; korkma. Çünkü o öğretmen vekildir ve emanetçidir; her emanetçi içinde hüküm böyledir”.²¹

Medresede Kur’an, nahiv, fıkıh, usul,²² kelam,²³ tefsir,²⁴ felsefe²⁵ gibi dersler okutulmakta olup araç gereç olarak kitap,²⁶ defter,²⁷ kalem ve mürekkep²⁸ kullanılmaktadır. Mevlânâ, “Soysuz kişiye ilim ve fen öğretmek, yol kesicinin eline kılıç vermektir”²⁹ diyerek herkese ilim öğretilmemesi gerektiğinden bahsetmiştir. Hem Ahîler hem Mevlevîlerden bahsederken sosyal hayat ve medreselerde eğitim verilmiş, bu eğitimi almak için insanlar Konya’ya gelerek çok önemli eserler okumuşlardır.³⁰ Mevlevî eğitim anlayışı ileriye yönelik, bütüncül ve günümüz eğitim anlayışına etki edecek biçimde olmuştur.³¹

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan, çeşitli konularda görüşlerini dile getiren ve birçok eser bırakan Mevlânâ, önemli bir eğitimcidir. Bir eğitimcide bulunması gereken temel özelliklerin çerçevesini oluşturmuştur. Ona göre öğrenci tamamen öğretmene teslim olmalıdır. Mevlânâ eğitimin gücüne inanır. Eğitimin gücüne vurgu yapmakla birlikte kalıtımın göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek olduğunu vurgulamaktadır. Mevlânâ, eğitimi bir zorunluluk olarak gören ve eğitimin gücüne inanan bir kişi olarak eğitim ve öğretim yöntemlerinde kalıcı uygulama bulabilen evrensel bir kişiliktir.³²

²¹ *Mesnevi*, s. 787.

²² *Mesnevi*, s. 138.

²³ *Mesnevi*, s. 387.

²⁴ *Mecâlis-i Seba*, s. 46.

²⁵ *Mesnevi*, s. 229.

²⁶ *Mesnevi*, s. 579.

²⁷ *Mesnevi*, s. 235.

²⁸ *Mesnevi*, s. 289.

²⁹ *Mesnevi*, s. 510.

³⁰ Mehmet Şeker, “İbn Batuta’ya Göre Konya ve Mevlânâ”, 4. *Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 137.

³¹ Bayraktar Bayraklı, “Mevlânâ’nın Eğitim Anlayışı”, 4. *Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 128.

³² Özdemir, “Mevlana’nın Eğitimci Kişiliği”, s. 13.

Ordu Teşkilatı

Mevlevî kaynaklarında az işlenen konulardan biri olan ordu teşkilatı ile ilgili silahlardan, askeri eğitimden, askeri birliklerden, süvari, piyade ve savaştaki askerlerin özelliklerinden, casusluktan, kuşatmadan, ordunun muharebedeki dizilişinden, savaştan elde edilen ganimetlerden bahsedilmiştir.³³

Mevlânâ, “*Kılıç kındadır*”,³⁴ “*Kılıç erleriyiz*”³⁵ ve “*Onu bazen kılıç kayışları yaparız*”³⁶ ifadeleriyle kılıcın önemli bir savaş aracı olduğu, “*Çelikten yapılma kılıcın korkusunu yaratır mı tahta kılıç*”³⁷ ve “*O el savaşa su verilmiş çelik kılıç vurur*”³⁸ denilerek kılıcın çelikten yapıldığı, ayrıca altına bezenmiş kılıçtan³⁹ da bahsedildiği görülmektedir. Kılıcın yanında ok ve yay⁴⁰ da kullanılan silahlardan. Bunun yanında ok koyulan okluk,⁴¹ zehirli ok,⁴² dört kanatlı ok,⁴³ hançer,⁴⁴ gürz⁴⁵ ve mızrak⁴⁶ kullanılan diğer saldırı silahlarındandı. Savunma silahları olarak ise zırh,⁴⁷ miğfer⁴⁸ ve kalkandan⁴⁹ bahsedilmiştir. Kuşatma silahları olarak mancınıktan⁵⁰ bahsedilmiş, “*Oruç mancınığıyla küfür kalesine,*

³³ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 36.

³⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *Fîhi Mâ-fîh*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 147.

³⁵ Mevlânâ, *Rubâiler*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 175.

³⁶ *Mesnevi*, s.496.

³⁷ *Dîvân-ı Kebîr*, VI, s. 163.

³⁸ *Rubailer*, s. 88.

³⁹ *Mecâlis-i Seba*, s. 57.

⁴⁰ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 164.

⁴¹ *Mecâlis-i Seba*, s. 17.

⁴² *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 137.

⁴³ *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 353.

⁴⁴ *Rubailer*, s. 49.

⁴⁵ *Mesnevi*, s. 595.

⁴⁶ *Rubailer*, s. 37.

⁴⁷ *Mecâlis-i Seba*, s. 29.

⁴⁸ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 82.

⁴⁹ *Fîhi Mâ-fîh*, s. 4.

⁵⁰ *Mektuplar*, s. 209.

Mevlevî Kaynaklarında Eğitim, Ordu, Adli Teşkilat ve İktisadî Durum Üzerine

*karanlıklar burcuna taşlar yağdır, o kaleyi hak ile yeksân et*⁵¹ denilerek de mancımikle kaleye saldırı yapıldığı vurgulanmaktadır.

Orduyla ilgili diğer bilgilere baktığımızda; “Çocuk tutup yürümedikçe, bineği ancak babasının boynu olur”⁵² denilerek çocukların büyümesiyle ata binme eğitimi alacakları belirtilmiş, ayrıca çocukların küçükken tahta kılıçla küçük eğitimler aldığı ifade edilmiştir.⁵³ Çocuklara küçükken ok ve at yarışları, güreş, askeri alıştırmalar yaptırılmıştır.⁵⁴ Mevlânâ savaşa şu kişilerin katılmaması gerektiğini ifade etmiştir: Kadın ve ihtiyarlar,⁵⁵ erkekliğini yitirenler,⁵⁶ süslüler⁵⁷ savaşta ordunun mağlup olmasına yol açacağından orduya alınmamıştır. Savaş zamanında korkak olanların ordunun savaşı kaybetmesine bile yol açacağı belirtilmiş,⁵⁸ “Güç ve yürek pekliği, göz pekliği olmadıktan sonra silahla attan ne fayda beklenebilir”⁵⁹ denilerek de askerin cesur olması gerektiği vurgulanmıştır. Devlet ve orduyu meydana getiren Türk unsurlarının⁶⁰ ordu kumandanı olan subaşı da ordu teşkilatında önemli bir yer tutmaktadır.⁶¹

Savaş düzeni ile ilgili olarak öncü birliklerden,⁶² sağ ve sol desteklerden⁶³ bahsedilmiştir. Ordu için en önemli askeri birlikler olan süvariler,⁶⁴ silahlı, heybetli⁶⁵ ve ordunun zaferini sağlayan birliktir.⁶⁶

⁵¹ *Dîvân-ı Kebîr*, VI, s. 11.

⁵² *Mesnevi*, s. 76.

⁵³ *Mesnevi*, s. 69.

⁵⁴ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 39.

⁵⁵ *Mesnevi*, s. 458.

⁵⁶ *Mesnevi*, s. 264.

⁵⁷ *Mesnevi*, s. 432.

⁵⁸ *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 425.

⁵⁹ *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 128.

⁶⁰ Bahâeddin Ögel, “Mevlânâ ve Türk Kültürü”, *1. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1985, s. 1.

⁶¹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 778.

⁶² *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 408.

⁶³ *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 407.

⁶⁴ *Mesnevi*, s. 98.

⁶⁵ *Mesnevi*, s. 277.

⁶⁶ *Mesnevi*, s. 114.

Askerler ise sipehsâlâr,⁶⁷ kumandan, başbuğ, yüzbaşı ve çavuş rütbelerinden oluşmaktadır.⁶⁸ Ordu içinde davulcu ve borazancıdan da bahsedilmektedir.⁶⁹ Savaşta ganimet olarak ise hazineler, atlar, kulların⁷⁰ ele geçirildiğinden, savaş bittiğinde ise zafer fermanının her yere gönderildiğinden bahsedilmiştir.⁷¹

Bu kaynaklarda adı geçen gûy u çevgân oyununun padişahlar tarafından oynandığı, savaşlara katılmayan şehir halkına, askerlerin nasıl savaştığını ve düşmanların kafalarının nasıl kesildiğini, düşmana nasıl saldırdıklarını ve püskürttüklerini göstermek için oynadığı önemli bir oyundur. Sahadaki bu oyun, gerçek savaşı göstermek için bir usturlap gibidir.⁷²

Adlî Teşkilat

Adâlet, karar ve davranışta doğru olmak, dini hükümlere göre eşit olmak anlamına gelmektedir.⁷³ Mevlevî kaynaklarında adâlet ile ilgili bilgiler dönemin adli mekanizmasını açıkça ortaya koymaktadır. Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Anadolu Selçuklu Devleti bu topraklarda hüküm sürmekteydi. Bu dönemde adaletten sorumlu olan kişi sultan olup kendisi de bu adalet kurallarına uyar ve düzeni sağlardı. Yargının başında olan kadıların görevleri de adaleti sağlayıp, kargaşayı bitirmek, miras olaylarını

⁶⁷ Farsça bir kelime olan sipehsâlâr, sipeh (ordu), sâlâr (kumandan) kelimelerinden meydana gelmiştir. Arapça da aynı kelime sâhibü'l-ceyş, Anadolu Selçuklu devletinde emîrî'l-ümerâ olarak kullanılmaktadır. Bkz; Erdoğan Merçil, "Sipehsâlâr", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009, s. 259.

⁶⁸ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 41.

⁶⁹ *Dîvân-ı Kebîr*, IV, s. 132.

⁷⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektuplar*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 34.

⁷¹ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 62.

⁷² Aydın Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 214-215.

⁷³ Mustafa Çağrı, "Adâlet", *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 341.

çözümüne kavuşturmakta.⁷⁴ “Bir kadı göreve tayin edildi”⁷⁵ ifadesiyle bu tayinin Selçuklu döneminde olduğu ve sultan tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Kadıların suçlu olanları kendi adamları aracılığı ile araştırıp⁷⁶ asla rüşvete bulaşmamaları gerekmektedir.⁷⁷ Hâkim karşısına çıkmak için iki hasımın olması gerektiği ifade edilmekte⁷⁸ ve davada şahit olması gerektiği belirtilmektedir.⁷⁹ Mevlânâ, “Kadı, Hakk’ın vekilidir ve Hakk’ın adaletinin gölgesi; hak isteyenle cezaya layık olanın aynasıdır. Çünkü o, zulme uğrayan için cezalandırır; kendisinin ırzı, öfkesi ve geliri için değil”⁸⁰ denilerek kadının cezayı adaletli bir şekilde verdiği ve keyfiyetten uzak olduğu belirtilmiştir.

Mevlevî kaynaklarında insan öldürme, hırsızlık ve zina gibi suçlar görülmekte olup bunların cezalarına da değinilmiştir.⁸¹ Zina ile ilgili, “O, zina etti ve cezası yüz sopyadı” denilmektedir. “Mesela birisi, birini öldürmeyi kastederken zina etmeye koyulur. Zinaya koyulduğundan da kan dökmemiş olur. Zina kötüdür ama adam öldürmeye engel olduğu için iyidir”⁸² ifadesiyle adam öldürmenin zinadan daha kötü bir şey olduğu vurgulanmıştır. Dönemin sultanları, düşmanı darağacına çekmiş⁸³ ve yol kesenlerinde bu cezayı aldığını ifade etmiştir.⁸⁴ Hırsızlık yapanların sol ayağı ve sağ eli kesilir⁸⁵ veya darağacına çekilirlerdi.⁸⁶ Zulmedenler⁸⁷ ve borçlulara zindana atılma cezası verilirdi.⁸⁸ Zindanda bulunanların

⁷⁴ Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 42-43.

⁷⁵ *Mesnevi*, s. 264.

⁷⁶ *Mesnevi*, s. 198.

⁷⁷ *Mecâlis-i Seba*, s. 30.

⁷⁸ *Mesnevi*, s. 452.

⁷⁹ *Mesnevi*, s. 431.

⁸⁰ *Mesnevi*, s. 787.

⁸¹ Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 44.

⁸² *Fîhi Mâ-fîh*, s.184-185.

⁸³ *Rubailer*, s. 85.

⁸⁴ *Rubailer*, s. 129.

⁸⁵ *Mesnevi*, s. 356.

⁸⁶ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 163.

⁸⁷ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 20.

⁸⁸ *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 344.

Mevlevî Kaynaklarında Eğitim, Ordu, Adli Teşkilat ve İktisadî Durum Üzerine

ayaklarına ise zincir, bukağı ve pranga vurulurdu.⁸⁹ Ayrıca suç işleyenlere falaka,⁹⁰ hadım etmek⁹¹ gibi cezalarda verilmekte olup, çocuklar⁹² ve delilere suç işlese dahi ceza verilmezdi.⁹³

İktisadî Durum

Ekonominin temelini tarım, hayvancılık ve ticarete dayandığı Anadolu'da Mevlevî kaynaklarında da önemli bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerden tarımsal faaliyetlere baktığımızda öküzlerin çektiği sabanla tarla sürülmekteydi.⁹⁴ Sürülen tarlaya gübre atılırdı.⁹⁵ Olgunlaşan ekinler orakla biçilir,⁹⁶ ambara çekilirdi.⁹⁷ Ürünlerden elde edilen tohumlar bir yıl sonra tekrar ekilmek üzere toprağa ekilir,⁹⁸ iyi tohum ekende iyi ürün almaktaydı.⁹⁹ Tohumu kabuksuz ekersen ürün vermeyeceği, kabukla ekersen ürün verip büyük bir ağaç olacağından bahsedilmiş¹⁰⁰ olup ürünlerin sulanması içinde arklar açılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰¹

Tarlada en çok arpa, buğday,¹⁰² üzüm bağları,¹⁰³ pamuk,¹⁰⁴ yetiştirilir, bağ ve bostanlara korkuluklar dikilir ve orada birisi var izlenimi yaratılırdı.¹⁰⁵ Mevlevî kaynakların da adı geçen çeşitli çiçeklerin isimleri

⁸⁹ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 45.

⁹⁰ *Fîhi Mâ-fih*, s. 187.

⁹¹ *Mesnevi*, s. 584.

⁹² *Mesnevi*, s. 323.

⁹³ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 47.

⁹⁴ *Mesnevi*, s. 894.

⁹⁵ *Divan-ı Kebir*, VII, s. 1.

⁹⁶ *Mesnevi*, s. 120.

⁹⁷ *Divan-ı Kebir*, II, s. 445.

⁹⁸ *Mesnevi*, s.642.

⁹⁹ *Divan-ı Kebir*, III, s. 117.

¹⁰⁰ *Fîhi Ma-Fih*, s. 16.

¹⁰¹ *Fîhi Ma-Fih*, s. 76.

¹⁰² Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 94.

¹⁰³ *Mesnevi*, s. 101.

¹⁰⁴ *Mesnevi*, s. 97.

¹⁰⁵ *Mecâlis-i Seba*, s. 88.

Mevlevî Kaynaklarında Eğitim, Ordu, Adli Teşkilat ve İktisadî Durum Üzerine

şunlardır: Gül,¹⁰⁶ nergis, nesteren (yaban gülü),¹⁰⁷ lale,¹⁰⁸ yasemin,¹⁰⁹ sümbül;¹¹⁰ ağaç isimleri çam,¹¹¹ çınar, söğüt, selvi, ödağacı, ardıç, zakkum, şimsad, kavak, pelesenk, ılgın, elma ağacı, ceviz ağacı, dut ağacı, zeytin ağacı, nar ağacı ve fıstık ağacıydı.¹¹² Değirmende sadece susamdan yağ çıkarılmaz, aynı zamanda buğdayda öğütülürdü.¹¹³

Mevlânâ'nın eserlerinde ticari olarak ithalat ve ihracatla ilgili önemli bilgilere ulaşmaktayız. İthal edilen ürünlere baktığımızda; Çin'den kuşyemi,¹¹⁴ misk,¹¹⁵ Bağdat'tan kâğıt,¹¹⁶ Mısır'dan şeker,¹¹⁷ Basra'dan hurma,¹¹⁸ Kirman'dan kimyon¹¹⁹ ithal edilmekteydi. İhraç edilen ürünler arasında ise madenler, şap, buğday, at, sığır, koyun, meyve, narenciye, halı, kilim ve kumaşlar bulunmaktaydı. Ülke içi ve dışında kervanlar ticaret için kullanılırdı.¹²⁰ “Geceydi bütün kervan halkı kervansarayda mahpustu; kalkın artık, o karanlıktan sıyrıldık, o hapisten kurtulduk biz”¹²¹ ifadesiyle geceleri kervansarayda kalındığı belirtilmiştir. Mevlânâ köle ticareti yapıldığını şu sözlerle açıklamaktadır: “Kafir ilinden Müslüman iline oğlanlar getirip satarlar. Kimisi beş yaşında, kimisi on yaşında, kimisi on beş yaşında. Çocuk getirilen, uzun yıllar Müslümanların arasında yetişir,

¹⁰⁶ *Divan-ı Kebir*, I, s. 12.

¹⁰⁷ *Mesnevi*, s. 348.

¹⁰⁸ *Divan-ı Kebir*, I, s. 117.

¹⁰⁹ *Rubailer*, s. 53.

¹¹⁰ *Divan-ı Kebir*, I, s. 343.

¹¹¹ *Divan-ı Kebir*, II, s. 438.

¹¹² Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 94.

¹¹³ *Mesnevi*, s. 809.

¹¹⁴ *Divan-ı Kebir*, IV, s. 429.

¹¹⁵ *Divan-ı Kebir*, III, s. 453.

¹¹⁶ *Rubailer*, s. 175.

¹¹⁷ *Divan-ı Kebir*, II, s. 348.

¹¹⁸ *Fihi Ma-Fih*, s. 223.

¹¹⁹ *Divan-ı Kebir*, V, s. 401.

¹²⁰ Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 96-97.

¹²¹ *Divan-ı Kebir*, VII, s. 28.

*gelişir, büyür. O ilin hallerini tümünden unuttur, o ilden hiçbir şey hatırlamaz”.*¹²²

Ekonomi için önemli olan paraya damga vurulduğu,¹²³ paranın darphanede basıldığı,¹²⁴ altının da burada basıldığı¹²⁵ belirtilmiş, para olarak ise dinar,¹²⁶ gümüş para¹²⁷ ve mangır¹²⁸ kullanılmıştır. Bunların yanı sıra para olarak Direm-i Sultani,¹²⁹ Sim-i Sultani denilen gümüş para, Sultani¹³⁰ ve askerlere aylık verilen maaş olan ulufe¹³¹ kullanılmıştır. Bu dönemde maliye bakanlığı görevinde bulunan müstevfi de iktisadi hayatta önemli bir yer tutmuştur.¹³² Vergi olarak “*Şekerin narhını ucuzlattı, değerini azalttı*”¹³³ denilerek o dönemde resmi olarak fiyat konulması ve şekerin çok fiyat yükseltilmesinden dolayı narh¹³⁴ konulmasından bahsedilmiştir.¹³⁵ Akik denilen değerli taştan bac yani vergi alındığı¹³⁶ ifade edilmiştir. Yıkık olan yerden haraç ve vergi alınmazdı, bu şekilde onların duası alınırdı.¹³⁷ Müslüman olmayanlardan da haraç adı altında vergi alınırdı.¹³⁸ Alınan bu vergilerin yanı sıra öşür vergisi de alınmıştır.¹³⁹

¹²² *Fihî Ma-Fih*, s. 59.

¹²³ *Mesnevi*, s. 572.

¹²⁴ *Mecâlis-i Seba*, s. 54.

¹²⁵ *Divan-ı Kebir*, IV, s. 102.

¹²⁶ *Rubailer*, s. 146.

¹²⁷ *Mesnevi*, s. 339.

¹²⁸ *Mesnevi*, s. 228.

¹²⁹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 739.

¹³⁰ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 777-778.

¹³¹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 784.

¹³² Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 770.

¹³³ *Divan-ı Kebir*, III, s. 216.

¹³⁴ Farsça nirh olup halk ağzında nark denilen narh kelimesi satışa çıkarılan ürünlerin satılabileceği en düşük ve en yüksek fiyat olarak belirlenmesi biçimidir. Belirlene fiyatın üstünde ya da altında satılması engellenmiştir: Cengiz Kallek, “Narh”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006, s. 387.

¹³⁵ Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 101-102.

¹³⁶ *Divan-ı Kebir*, V, s. 299.

¹³⁷ *Mektuplar*, s. 29.

¹³⁸ *Mecâlis-i Seba*, s. 110.

¹³⁹ *Divan-ı Kebir*, III, s. 308.

Sonuç

Yaşadığı döneme dini, tasavvufî, ilmi açıdan damga vuran Kur'an ve sünneti ön plan da tutarak döneminin yaşayan en önemli insanlarından biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî dönemine o kadar etki etmiştir ki yüzyıllar boyunca konuşulmuş ve günümüz dünyasında bile yaşantısı ve eserleriyle halen konuşulmaktadır. Daha çok dini açıdan eserler kaleme almış ve bu eserlerinde çok anlamlı ve ders verici nitelikte çalışmalar ortaya koymuş olan Mevlânâ ile ilgili birçok çalışma yapılmış olup bizde bu eserlerde yer alan dini bilgilerin yanı sıra eğitim, ordu ve adli teşkilat ile ilgili bilgileri ortaya çıkarıp farklı bir açıdan bakmaya çalıştık.

Her dönemde dinin ve dinin toplum tarafından benimsenmesinde etkili olan tarikatların toplumsal değişime, gelişime doğrudan etkisi olmuştur. Mevlânâ ile başlayan Mevlevilik hareketi Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasında ve Türk İslam kültürünün oluşmasında ve bu kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında etkili olmuştur. Mevlevilikte doğrudan Türk milleti ile ilgili değerlendirmeler olmamakla birlikte bu tasavvufî hareketin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında Türk milleti ve Türk kültürünün çok önemli etkileri olmuştur

Mevlânâ yaşamı boyunca insanlara saygı ve hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu saygı ve hoşgörüsünü yanında yer alan dostları, müritlerinin yanı sıra Anadolu'da yaşamını sürdürdüğünden Selçuklu devlet adamlarına da göstermiş onların saygınlığını kazanmıştır. Çalışmamızın ana temasını oluşturan eğitim, ordu ve adli teşkilat Mevlana'nın yaşadığı dönemde Anadolu'ya hâkim olan Selçuklu devletinin medeniyeti ile ilgilide bilgi vermektedir. Bu çalışma bizlere Mevlevî kaynaklarında dönemin eğitim sistemi ile ilgili olarak eğitim anlayışı, medrese eğitimi, verilen dersler, ders araç ve gereçleri; ordu teşkilatı ile ilgili olarak o dönemde hangi silahların kullanıldığı, savaşa kimlerin katılıp katılmayacağı ve savaş düzeni; adli teşkilatla ilgili adli görevliler, suçların cezaları; iktisadî durumla alakalı tarım, ticaret, vergi ve paraya dair bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), Kabcacı Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- BAYRAKLI, Bayraktar, “Mevlânâ'nın Eğitim Anlayışı”, *4. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 128.
- BOZKURT, Nebi, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003, s. 323-324.
- CENGİZ, Samet, *Mevlevî Kaynaklarında Türk Algısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ADYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Adıyaman, 2018, s. 1-2.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Adâlet”, *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 341.
- ERDOĞAN, Elif, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- ES-SAKKÂR, Sâmî, “Muîd”, *DİA*, XXXI, Ankara, 2020, s. 86-87.
- KALLEK, Cengiz “Narh”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006, s. 387-389.
- MERÇİL, Erdoğan, “Sipehsâlâr”, *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009, s. 259-260.
- MEVLÂNÂ Celâleddîn, *Dîvân-ı Kebîr*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- MEVLÂNÂ Celâleddîn, *Mecâlis-i Seba*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2010.
- MEVLÂNÂ, *Mesnevi*, (çev. Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.
- MEVLÂNÂ Celâleddîn, *Fîhi Mâ-fîh*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2014.
- MEVLÂNÂ, *Rubâiler*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- MEVLÂNÂ Celâleddîn, *Mektuplar*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖGEL, Bahâeddin, “Mevlânâ ve Türk Kültürü”, *1. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1985, s. 1.

Mevlevî Kaynaklarında Eğitim, Ordu, Adlî Teşkilat ve İktisadî Durum Üzerine

ÖZDEMİR, Şuayip, “Mevlana’nın Eğitimci Kişiliği”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1, 2011, s. 4.

ŞEKER, Mehmet, “İbn Batuta’ya Göre Konya ve Mevlânâ”, *4. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 137.

TANERİ, Aydın, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

ULUDAĞ, Süleyman “Hankah”, *DİA*, XVI, İstanbul, 1997, s. 42-43.